

1975 YILI BÜTÇESİNİN GETİRDİKLERİ

Prof. Dr. Orhan OĞUZ

1975 mali yılı Genel ve Katma Bütçe Kanun tasarıları T.B.M.M.'de müzakere edilerek kabul edilmiş bulunmaktadır.

Devletin bir yıllık gelir ve gider tahminlerinin yapılarak onların icrasına yetki veren bu döküman Cumhuriyet Hükümetlerinin 1975 yılı faaliyetlerinin esası olacaktır.

Bilindiği gibi çağdaş toplumlarda bütçeler, ülkenin ekonomisini yakından ilgilendirmektedir. Türkiye için de geçerli olan bu ilke, özellikle kalkınma planları ve onun yıllık programları ile de ahenkli olması ve ekonomiyi öngörülen hedefler istikametinde etkilemesi gerekmektedir. Türkiyede kalkınma planlarının dışında, bir bütçenin hazırlanması söz konusu olamaz. Bütçeyi hazırlayan Cumhuriyet Hükümetleri plân içinde kalarak çeşitli alternatifler arasında kendi siyasi tercihlerini yaparlar.

Bütçeler ekonominin temel unsurlarından olan fiyatları, ücretleri, istihdam seviyesini, üretim hacmini, para ve kredi meselelerini çok yakından ilgilendirir. Ayrıca ekonomik gelişme ve kalkınma sorunlarını, ödemeler dengesini ve Gayri Safi Milli hasılanın sosyal adalet ilkelerine uygun şekilde fertler arasında dağılıp dağılmadığını da gösterir.

Başka bir deyimle bütçeler ekonomi politikasının en etkin vasıtasıdır.

Türkiye gibi gelişme yolunda olan bir ülkede kıt olan kaynakların israf edilmeden kullanılması, toplum yapısına ve ihtiyaçlarına uygun bir bütçe yapılmasını zaruri hale getirmektedir. Onun için bütçenin bizim ülkemiz için önemi daha da artmaktadır.

Bugün Türkiye hür dünya ülkeleri arasında yer almış bulunmaktadır. Onlarla her alanda iktisadi ve siyasi ilişkiler kurmaktadır. Dünya üzerindeki iktisadi ve siyasi dalgalanmalar ülkemizde yakından ilgilendirmekte ve onu etkilemektedir. Onun için dünyanın içinde bulunduğu konjonktüre bütçe münasebetile temas etmek zorunluğu doğmaktadır.

Dünyada enerji ve hammadde darlığının kendisini hissettirdiği 1973 yılından sonra önemli bir iktisadi bunalım başlamış bulunmaktadır. Her ülke bu bunalımdan etkilenmiş, bir çok konularda fiyatlar baş döndürücü bir süratle yükselmeye başlamıştır. İçlerinde süper devletler diye nitelendirdiğimiz ülkelerde dahil olmak üzere ENFLASYON hepsini tehdit eder bir toplum hastalığı halinde kendisini göstermiştir.

Bu ülkeler içinde sağlam bir siyasi ve iktisadi yapıya sahip olanlar, tutarlı bir ekonomi politikası uygulayabilenler, bunalımdan az etkilenmişler, diğerleri yani isabetli bir ekonomi politika takip etme olanağı bulamayanlar bunalımı daha da ağırlaştırmış bir şekilde hissetmişlerdir. Birçok ülkelerin ödemeler dengesi bozulmuş açıklar büyümüş ve bu sıkıntılar enflasyonu dahada hızlandıran bir etken olmuştur.

Petrol üreten ülkelerin ham petrol fiyatlarını çok arttırmaları adeta dünyanın ekonomik dengesini bozmuştur. Ham madde ve mamul fiyatların yükselmesi toplam talebe tesir etmiş onun azalmasına sebep olmuştur. Bu nedenle üretim hacminde daralma başlamış ve ortaya işsizlik de bir sorun olarak çıkmıştır.

Bir taraftan bu bunalım sebebe gelir seviyesi bazı ülkelerde duraklama veya gerileme gösterip tasarrufların ve dolayısıyla yatırımların azalması kendisini hissettirirken, diğer bazı ülkelerde özellikle petrol üreticisi ülkelerde, fazla gelir ve fazla tasarruf başka bir bunalımın sebebi olmuştur. Bugün petrol üreticisi ülkelerin Avrupa sermaye piyasalarında 60-70 milyar dolarının başı boş bir şekilde dolaştığı yetkililerce açıklanmaktadır.

İşte ülkemiz 1975 mali yılına böylesine içaçıcı olmayan bir tablo içersinde girmekte ve bütçesini böyle bir ortamda hazırlamaktadır.

Türkiye’de tarım kesiminde hava şartlarının 1974 yılında iyi geçmesi nedeniyle kısmi ferahlama olmuştur. Fakat diğer kesimlerde başarılı olunamadığı için genede 1974 yılında, plân hedeflerinin gerisinde kalmıştır.

3. Beş Yıllık Kalkınma plânında yıllık ortalama kalkınma hızı % 8,6 olarak tesbit edilmiştir. 1974 yılında şimdiden yapılan tahminler ve hesaplar göstermiştir ki, kalkınma hızı % 7,5 olacaktır. Ülkemizde 1974 yılında cari fiyatlarla Gayri Safi Milli Hasıla 430 milyar liradır. İyi bir tarım yılı olmasına rağmen plân hedeflerinin gerisinde kalınmasının başlıca nedeni, sanayi kesiminde öngörülen % 11,2 lik hedefe rağmen sadece % 8,5 luk bir gerçekleşme oranıdır. Yani sanayi kesiminde % 2,7 oranında hedefin gerisinde kalınmıştır.

Ayrıca 1974 yılında ülkemizde en büyük fiyat hareketleri olmuş, enflasyon haddi % 30’a ulaşmıştır.

Türk ekonomisinin diğer bir sıkıntısı 1974 yılında Dış Ticaretimizde görülen olumsuz gelişmedir. 1974 yılında ihracat ile ithalat arasındaki menfi fark 2 milyar dolara ulaşmıştır. Geçmiş yıllarda ihracatımız ithalâtımızın % 60’ını karşılarken bu oran 1974 yılında % 40’a düşmüştür.

Dış ülkelerde çalışan işçilerimizin istihdamında ortaya çıkan güçlükler işçi dövizli gelirlerini de azaltıcı istikamette etkilemektedir. Bir taraftan ticaret bilançosunda açık büyürken diğer taraftan dış ülkelerdeki işçilerin gönderdikleri dövizlerde azalma görülmesi yakın gelecekte ekonomimizin ödemeler dengesinde yeniden dar boğazların görülmesine sebep olabilecektir.

Maalesef ülkemizde de işsizlik yaygınlaşmaktadır. Yatırımların azalması, iş hacminin daralması 1975 bütçesinin Gelirlerini de olumsuz yönde etkileyecektir.

İşte Türkiye böyle bir tablo ile 1975 yılı bütçesini hazırlamıştır. 1975 Mali Yılı Bütçesi için Hükümetin Teklifi :

Genel Bütçe	105.834.047.308	Lira
Katma Bütçe	18.979.349.546	»
Toplam	124.813.396.854	»
Hazine yardımı —	17.458.294.048	»
Konsolide Bütçe	107.355.099.856	»

Bu rakamlar hükümetin teklifidir. T.B.M. Meclisince bazı ilâveler olmuştur. Bu ilâveler 1.897 milyon lira civarındadır. Bunların bir kısmı konsolide bütçe üzerinde yapılacak tasarrufla, diğer bir kısmında iç

istikrazlarla karşılanacağı öngörülmüştür. Yani yuvarlak olarak 1975 mali yılı bütçesinin : 108 milyar lira olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bütçenin yatırımlar için öngördüğü miktar toplam bütçe ödeneklerinin % 23,3 dür. Transfer ödenekleri içinde yatırım niteliğinde olan ödeneklerde dikkate alınırsa bu oran % 35'e kadar yükselmektedir. Demekki bütçenin % 65'i cari harcamalara ayrılmaktadır.

Kanaatimizce bütçenin masraflarını karşılayacak **Gelirler** bölümü esas önemli olan tarafı teşkil etmektedir.

1975 Gelir bütçesi, kamu harcamalarını karşılayacak kaynakları dengeli biçimde bulmak zorunluğu ile karşı karşıyadır.

Bilindiği gibi kamu gelirleri belli kaynaklardan elde edilmektedir. Bu kaynaklar sınırsız değildir. Devletin bir anda bu kaynakları artırma olanağıda yoktur. Bunun için mutlaka bütün ekonomiyi harekete geçirmek mecburiyeti vardır. Ekonomiyi bütünüyle harekete geçirmeden, istikrar içinde her türlü faaliyetleri sürdürmeden, milli geliri artırmadan gelirleri artırmak mümkün değildir. Gelir artmayınca buna bağlı olarak tasarruflarda artmaz. Başka bir deyimle milletin gelir seviyesini yükseltmeden devleti zenginleştirmek olanaksızdır. Bir ülkede tasarrufların artırılması için mutlaka geliri çoğaltmak mecburiyeti vardır. Bununda yegâne yolu ülkede üretimi artırmaktır.

Bir ekonomide her türlü istikrar bozulmuş, yatırımlar azalmış, işsizlik toplumu tehdit edici bir nitelik kazanmışsa, dış ticaret açığı büyümüş, enflasyon her şeyi tahrip etmişse, kamu harcamalarını karşılayacak gelirleri tamamiyle bulmak mümkün değildir.

Burada özellikle bir konu üzerinde durmakta fayda vardır. Türkiye ekonomisi enflasyonist bir baskı altındadır. Enflasyon gelirlerin adil ölçüler içinde dağılmasını olanak dışı bırakmıştır. Bunun sonucu olarak fertlerin marjinal tüketim eğilimleri artmaktadır. Tasarruf eğilimleri ise azalmakta bazı gelir gruplarında sifıra yaklaşmakta ve hatta menfi bir gelişme göstermektedir. Onun için 1975 yılında ne kadar iyimser olursak olalım, gelir tahminlerini, kamu harcamalarını karşılayacak düzeye ulaştırmak fevkalade zor olacaktır.

1975 yılı Bütçesinin Giderlerini karşılayacak gelirler:

Vergi gelirleri	88,5	milyar lira
Vergi dışı gelirler	6,7	»
Özel gelir ve fonlar	2,5	»
İç istikraz	9,0	»
Katma Bütçe Gelirleri	1,5	»
Toplam	108.	milyar lira

1975 yılı Bütçesini denkleştirmek için kullanılan en önemli kalem İSTIKRAZ dır. İstikraz ile bütçenin gelir açığını kapatmak bir yöntemdir. Ancak burada dikkat edilecek husus bu iç istikrazların başarı ile satışının temin edilmesidir. Enflasyonist bir ekonomide istikraz yapmak çok güçtür. Çünkü, hergün paranın değerinde husule gelen kayıplar, tasarruf sahiplerini daha sağlam gördükleri başka yöntemlere yöneltmektedir. Bir ekonomide sermaye piyasasında % 18 faizle tahvil çıkarılabiliyorsa, hazinenin % 11 faizle çıkaracağı tahviller kolayca alıcı bulamaz. Eğer enflasyon haddide % 30 gibi yüksek bir seviyede ise istikraz yapma işi iyice olanaksız hale gelir.

Zamanımızda istikraz konusuna paranın iştirak gücünün kaybolması nedeniyle birçok ülkeler daha sağlam esaslar arayıp bulmuşlardır. Bunlar arasında Altına bağlı, dövizle veya endekslere bağlı tahvil çıkarma yöntemleri vardır. Fakat bugüne kadar ülkemizde bu yöntemlere pek başvurulduğu görülmemiştir.

Ülkede Mali politikayı yürütenler, istikraz satışı konusunda Kamu kesimi fonlarına başvurma yoluna gitmişlerdir. Burada belirtmek isterim ki, kamu fonlarının yerli yersiz kullanılıp, bunların zorlanması ekonomiyi menfi yönde etkileyebilir.

Ekonomide sermaye çok hassas bir konudur. Bunun üzerine yapılacak işlemler üzerinde çok dikkatli olmak zorunluğudur.

Bütçelerde kullanılan kaynaklar sağlam değilse ekonomiyi olumsuz yönde etkiler.

Bütçelerde, Kamu gelirlerinin en önemli bölümünü **vergi** gelirleri teşkil etmektedir. Vergi gelirleri vasıtalı ve vasıtasız vergileri kapsamına alır. Bu vergilerin ülkenin GSMH ile olan ilişkileri çok önemlidir.

Ülkemizdeki muhtelif tarihlerde Milli Gelir rakamlarıyla, vergi tahsilâtı arasındaki münasebeti incelemek bazı anlamlı sonuçlar verebilecektir.

1968-1974 yıllarında, vergi tahsilâtı hızı ile aynı devredeki GSMH artışları arasındaki ilişkiler tablodaki gibi olmuştur.

	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
GSMH artış hızı (cari fiyatlarla)	110,9	111,0	117,6	130,7	123,6	127,8	139,6
GSMH artış hızı (1968 Fiyatlarıyla)	106,7	105,4	105,6	110,7	107,6	105,5	107,5
Enflasyonist fiat artış hızı	103,7	105,3	11,3	118,0	114,8	121,1	129,8
Vergi tahsilâtı artış hızı	101,4	113,9	140,0	132,1	124,8	112,0	123,9
Sabit Fiyatlarla Vergi tahsilâtı hızı	97,8	108,1	124,7	104,3	108,7	92,5	95,5

Tabloda görüleceği üzere 1968 yılında GSMH sabit fiyatlarla %6,7 arttığı halde vergi gelirleri 97.8 olup % 2.2 bir düşüş göstermektedir. 1969 yılında vergi artışı sabit fiyatlarla % 8.1 artış göstermiş ve GSMH (sabit fiyatlarla) artışı olan % 5.4 ün üzerine çıkmıştır. 1970 yılında vergi artışı GSMH artışı % 5.6 iken % 25.7 gibi çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

Nihayet 1974 yılında GSMH artışı % 7.5 iken vergi artışı % 4.5 gerilemiş bulunmaktadır.

Tablo tetkik edilince görüleceği gibi, 1971, 1973, 1974 yıllarında vergi artışları GSMH artışlarının altında seyretmiştir. Vergi tahsilâtının bu yıllarda fiyat artışlarını dahi karşılayamayacak bir seviyede bulunduğunu görüyoruz. Bunun sebebi araştırılmalıdır. Bu örneği vermekten maksadımız bütçeler hazırlanırken ekonomilerin çeşitli yönleriyle incelenmesi ve bütçe tahminlerinin belirli analizlere dayandırılma zaruretini ortaya koymak içindir.

Vergi gelirleri artırmak için, önce GSMH'yi büyütmek sonra bunun adil ölçüler içinde fertler arasında dağılımını sağlamak ve nihayet GSMH daki gelişmeler istikametinde ahenkli bir şekilde vergi almak lâzımdır.

Burada diğer önemli bir nokta vasıtalı vergilerle vasıtasız vergiler arasındaki orandır. Vasıtalı vergiler genellikle adil değildirlir. Onun için klâsik bütçe tenkitleri arasında vasıtalı vergiler hasılatının yüksek olması konusuna sıkca rastlanır. Bilhassa çeşitli mal ve hizmetlerin fiyatlarına zamlar yapılırsa bu gelir dalını dahada artırıcı tesir yapar. 1974 yılı zamların-

dan sonra vasıtalı vergiler gelirlerinde de önemli ölçüde artış beklenebilir. Mallardan alınan vergiler 1975 de 19.4 milyar lira tahmin ediliyor.

Maliye ilminde vergi politikasında temel ilke, herkesin iktidarı ölçüsünde kamu masraflarına iştirakidir. Yani az kazananın az, çok kazananın çok vergi alınmasıdır. Bu ilkeyi vasıtalı vergiler sağlamıyor. Onun için vasıtasız vergiler üzerinde durulmaktadır.

1975 yılı Bütçesinde vergi gelirlerinin % 44 gelir üzerinden alınan vergilerden hasıl olmaktadır. Buna göre:

Gelir vergisi geliri	30	milyar lira
Kurumlar vergisi	5,2	»
Mali denge vergisi	3.5	»
Gayrimenkul kıymet artış v.	350	milyon lira

tahmin edilmektedir.

Servet üzerinden alınan vergilerin 1975 yılında 1.130 milyon lira olarak öngörülmüştür. Hizmetlerden 9,7 milyar lira ve Dışticaretten 19,2 milyar lira tahsilât öngörülmektedir.

Vergi gelirleri üzerinde son olarak ifade etmek istediğimiz husus bunların GSMH oranınının 1975 yılında da diğer yıllardakine paralel olarak % 17 oranını muhafaza edeceği hususudur. Bu nisbeti değiştirmek ve vergi gelirlerini artırmak için bilhassa vasıtasız vergiler kontrollerinin geniş ölçüde yapılabilmesini sağlamak lazımdır. Bunun içinde yıllık % 6 gibi düşük kontrol oranını yükseltmesi için yeni yöntemlere başvurmak zaruretli vardır. Bu duruma göre % 96 mükellef kontrol dışı kalıyor.

1975 yıl bütçesindeki düşüncelerimize son vermeden önce, bütçe üzerinde büyük yeri ve tesiri olan Silâhlı Kuvvetlerimizin müstakbel ihtiyaçlarına değinmek gereğini duyuyorum.

Türkiye kendi savunmasını kendi imkânlarıyla yapmak durumundadır. Silâhlı Kuvvetlerimizin her zaman olduğu gibi daima güçlü kalmasını mümkün kılmak mecburiyeti vardır. Dünya ve komşularımız hızlı bir silâhlanma yarışı içindedirler. Modern silâhlar oldukça pahalıdır. Bir denizaltı 600 milyon lira, bir uçak 70-80 milyon liraya mal olmaktadır. Buna göre lüzumlu araç ve gereç temini için yıl içinde ek ödenek tahsisi zaruretli, bugün yapılan bu hesapların dışındadır. Böylesine bir silâhlanmanın memleketimize ve bütçeye getireceği yükü bugünden tahmin etmek mümkün değildir.

Her lke gibi Türkiye'de özgürlüğüne ve bağımsızlığına gölge dşrmeğ istemez. Bunun için güçlü bir dış politika izlemek zorundadır. Dış politikanın gücü Silâhlı Kuvvetlerin gücüne, Silâhlı Kuvvetlerin gcde ekonomimizin gücüne bağılıdır. Maliye politikası ise ekonomiyi güçlü kılabilecek en önemli aletlerden birisidir. şayet iyi kullanılabilirse. (x)

(x) Bu makale 1 Mart 1975 de kaleme alınmıştır.